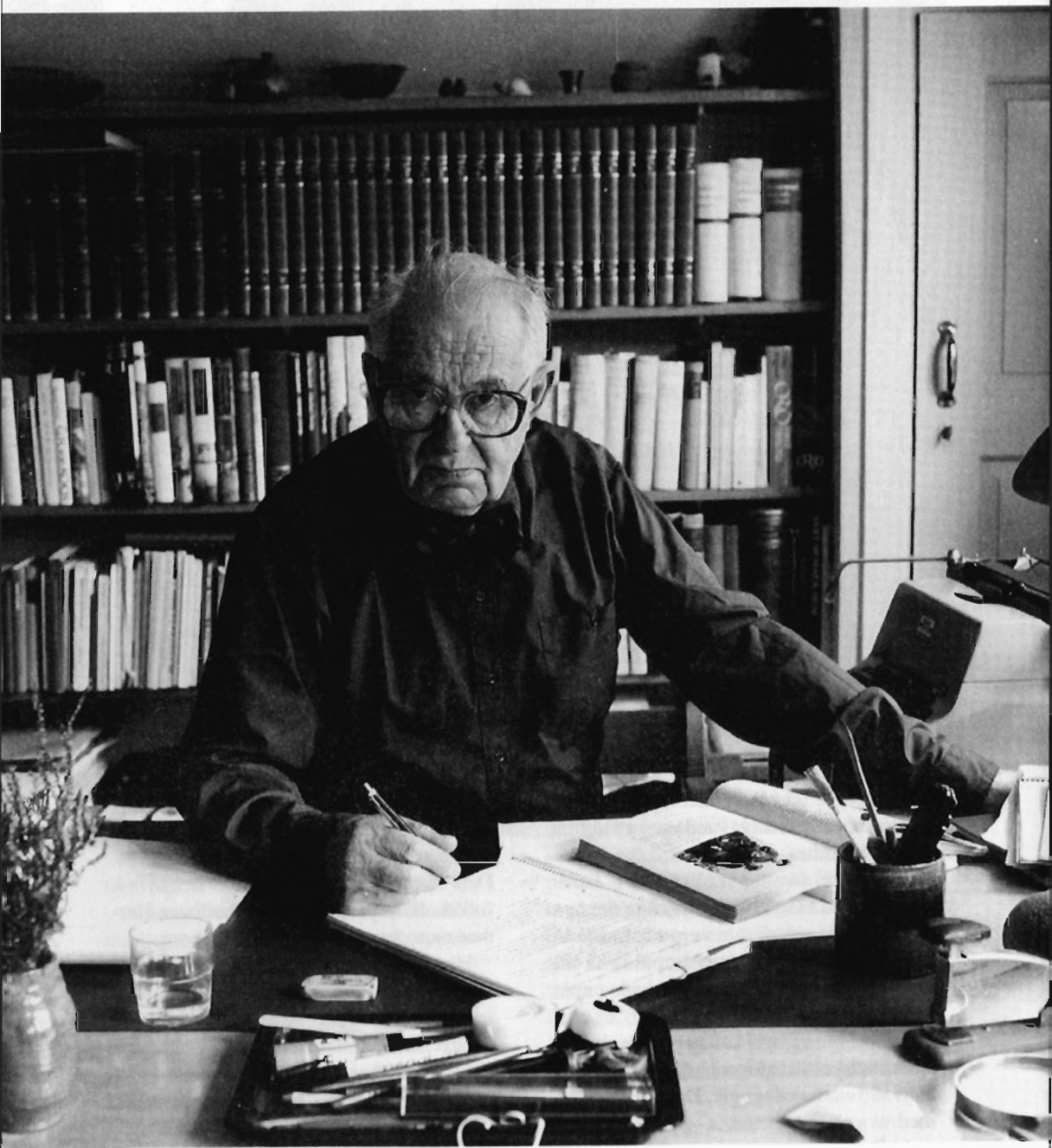




Svaren fanns inte bara i läroböckerna

"Ystad den 4 oktober 1933

Hej på dig Gösta!

Jo, du var allt en kvick en till att skriva! (— — —) I vårt avlånga lands sydligaste stad går pojken från Varend och längtar då och då hem till det kära Tegnaby igen. Men vänta bara, snart sitter jag i katedern igen. Då gäller det att hålla reda på, hur många centiliter det går på ett har, om ni inte vill att den fruktade rottingen skall vina genom luften. (— — —) Vad tycker ni om att gå i sjätte klassen? Stora karlar och raska damer allesammans! Lennart spelar väl fortfarande boll på sitt finurliga sätt och lurar hela det andra gänget?(— — —) Jag hoppas snart att få brev från dig och slutar med innerliga hälsningar.

Din tillgivne kamrat och lärare

PS! Min adress är Befälseleven Green, Studentkomp. I 7, Ystad"

Detta är några rader ur ett fem sidor långt handskrivet brev från folkskolläraren Sven Green till hans elever i Tegnaby i Småland, när han gjorde sin värnplikt på 30-talet. I brevet passar han också på att ge en geografi- och historiektion över staden Ystad. En så faderligt ömsint ton i umgänget mellan en lärare och hans elever var nog inte så ovanligt förr i de små skolorna på landet.

Som pensionär bor Sven Green i Karlskrona, där han tjänstgjorde som rektor de sista yrkesverksamma åren. Han arbetade också några år med lärarutbildning. Vi hälsar på för att be honom berätta om sin första tid som lärare under mellankrigsåren.

Den är en sirlig äldre gentleman som tar emot i sin villa i utkanten av stan. Han ska snart fylla 82 år men har sina dagar fyllda av verksamhet. Sven Green har mycket att berätta. Han forskar själv i skolhistoria och har gett ut ett par böcker, den senaste är andra delen av "Till folkskolans historia i Östra Blekinge". Han tar oss med till lasarettet i Karlskrona, som i entrén just nu visar Sven Greens skärmtställning om skolan. Det är en imponerande utställning, som till stor del bygger på material från en dam, som sparat nästan allt från sina skolor på 20-talet.

Sven berättar, att han som nyutexaminerad lärare 23 år gammal år 1932 kom till Tegnaby, en mil söder om Växjö, där han gått på seminariet. Efter en termin som extraordinarie fick Sven den ordinarie tjänsten som folkskollärare, i hård konkurrens i det stora läraröverskott som rådde på 30-talet. Han stannade här till 1947.

Tegnaby socken bildade tillsammans med Hemmesjö ett pastorat men var en egen

borgerlig kommun. Ärenden som rörde kyrkan och folkskolan var gemensamma för de båda socknarna Hemmesjö—Tegnaby. Invånarantalet i pastoratet på 30-talet minns Sven inte så noga, men tror att det rörde sig omkring 1 000. I Tegnaby socken fanns en skola och i Hemmesjö två. Tegnaby skola var placerad mellan de gamla byarna Tegnaby och Tofta. Men de flesta skolbarnen kom den här tiden från nyare bebyggelse, dels vid Tegnaby järnvägsstation, drygt 2 km från skolan, dels från Bramstorp drygt 4 km från skolan.

Folket i bygden bestod dels av relativt välbärgade bönder, dels av torvmossearbetare med låga inkomster och ofta många barn. Många bodde primitivt i små stugor. Sven kände alla i bygden. Han arbetade med en sockenbeskrivning och hade på sin cykel snart varit runt i så gott som alla hem.

Om torvmossearbetarna bodde torftigt så hade läraren en lyxbostad, efter den tidens förhållanden. Sven hade tre stora rum och ett stort kök. El och avlopp fanns, men ingen vattenledning. Uppvärmning skedde med ved; vedbrand ingick i bostadsförmånen, men man fick hugga den själv. Planteringsland hörde också till bostaden, och där rådde motsvarande storleksordning mellan lärarkategorierna.

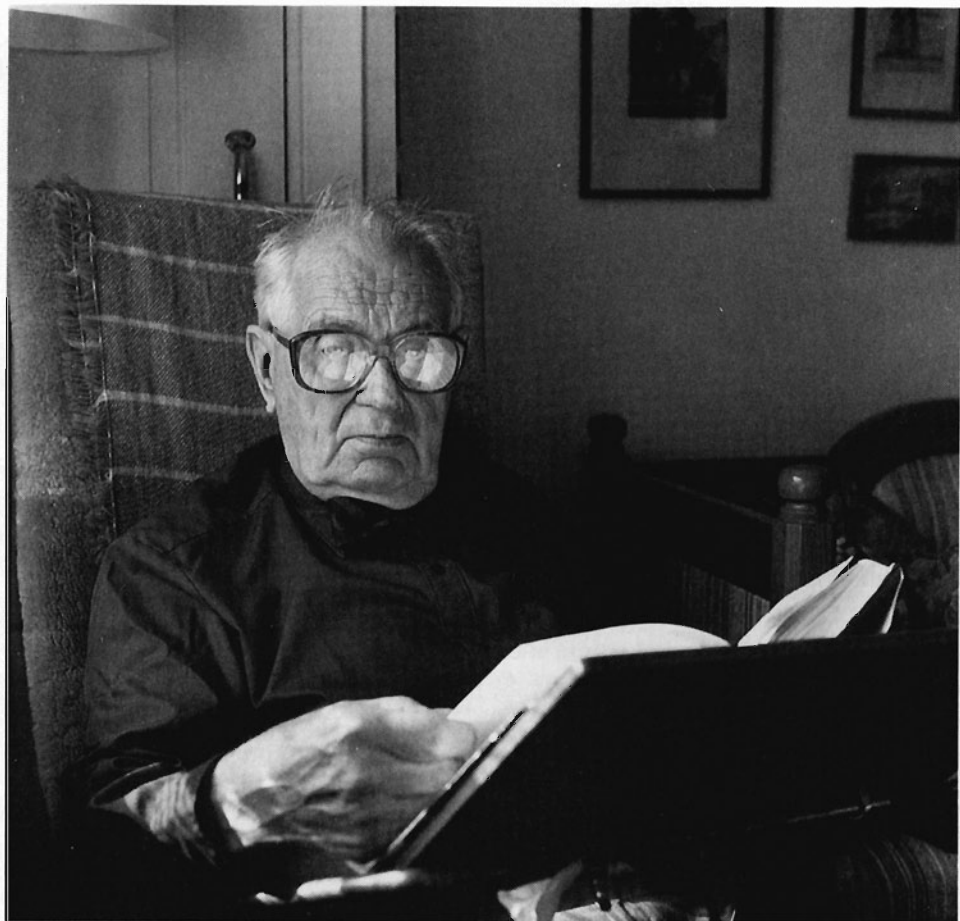
Svens första lärarlön var knappt 200 kronor i månaden. Därtill kom slöjdarvodet på ungefär 1 krona i timmen, vilket brukade ge omkring 90 kronor på en termin. En viktig biinkomst var också fortsättningsskolan, där man fick 450 kronor för en 6-veckorskurs.

Sven undervisade i en modifierad B1-form med två klasser åt gången, totalt omkring 18 elever. Onsdagar och torsdagar läste man med reducerad klass. Sista lördagen i var månad var ledig för skurlov.

Höstterminen varade från 1 augusti till 1 december. Sedan hade man långt jullov, eftersom fortsättningsskolan tog vid med sin 6-veckorskurs efter nyåret. Vårterminen började den 15 februari och tog slut kring den 18 juni.

Varje skoldag började med morgonbön, psalmsång och bibelläsning. Läraren var med när barnen tog fram sina matpaket på frukostrasten, för det skulle läsas bordsbön både före och efter.

Kyrkoherden eller komministern var självskriven ordförande i skolråden i de små socknarna på landet. Prästen såg skolans kristendomsundervisning som en preparandkurs inför hans nattvardsundervisning och läraren bedömdes i stor utsträckning efter sin förmåga att meddela kristendomsundervisning. Eftersom prästen var viktig för folkskollärares karriär fick svenskan, som skulle vara huvudämne, ofta ge vika till förmån för kristendomsundervisningen. Också hembygdskunskap och gymnastik kom i kläm.



– *Det gällde att bygga upp ett intresse, att väcka elevernas nyfikenhet och aktiva sökande efter kunskap.*

Även om prästerna ibland kom att hämma utvecklingen la de ofta ner ett stort, oavlönat arbete i skolråden, vilket de mestadels bara skördade otack för, säger Sven. Deras självskrivna roll som ordförande togs bort på 1930-talet och för många blev det ofta bittert när de skulle bytas ut mot politiker.

Läsdagen var samlad, kort och komprimerad. Man gick mellan 8.50–14.00 varje dag. Frukostrasten var 30 minuter. Slöjden låg utanför detta schema.

– Att meddela kunskap var lärarens viktigaste uppgift. Man kan fråga sig hur skolan kunde ge så mycket kunskaper på så kort tid, säger Sven, och har själv svaret.

Undervisningen var koncentrerad på väsentligheter, det las ner stor möda och kraft på "grundkurserna". Skolinspektören, som var en bra karl, krävde "icke mångahanda, men mycket", berättar Sven. Denne skolinspektör, som hette Gustaf Sivgård, gick inte bara runt och kontrollerade, han gav goda råd också. "Här arbetas, ser jag", kunde man få höra, och det var inte vanligt med den sortens uppmuntran.

Kurserna var korta men man kunde inte hinna med allt.

— Läroplaner skrivs säkert i bästa välmening. Men ibland är läroplansförfattaren som skomakaren, som alltid gör stora skor för små fötter: de ger ingen säker gång.

Jämfört med dagens skola med dess väldiga splittring på många ämnen och teman av alla slag var undervisningstiden ändå inte så kort.

Under Svens första lärarår fanns det oerhört litet material i skolorna. Undervisningsmetoderna var statiska, det var läxor och förhör och genomgående klassundervisning. Då var Svensk Lärartidning en omistlig tillgång för läraren, berättar Sven. Han står i stor tacksamhetsskuld till tidningen, för alla råd och rön om undervisningsmetoder, ny pedagogik och allt han haft nytta av under sina år som lärare. Här fanns också utmärkta recensioner, som blev underlag för inköp av böcker till skolbiblioteket.

Arbetsskolan, som hade kommit med 1919 års undervisningsplan, satte det individuella arbetet i centrum. Skolan skulle inte vara ett auditorium utan ett laboratorium. Arbetsskolan innebar bland annat att eleverna fick skriftliga arbetsuppgifter. För B-skolorna, som var den dominerande skolformen på landsbygden, var metoden till stor hjälp, eftersom man ju i de olika klasserna skulle meddela omedelbar och tyst undervisning samtidigt. Hektografen, en låda där man kunde framställa pappersavtryck, blev ett viktigt instrument. Men med alla dessa skriftliga uppgifter höll skolan på att förvandlas till en skrivskola, säger Sven, och rättningsarbetet blev en börda för lärarna.

Aktivitetspedagogiken var en utveckling av arbetsskolan. Hittills hade klassrummen dominerats av enmansbänkar i snörräta rader. Nu skulle eleverna själva vara med och formulera frågor och uppgifter, som sedan skulle lösas individuellt eller i grupp. Många lärare var negativa till aktivitetspedagogiken. De ville vara kvar i katedern. Nu skulle initiativen komma växelvis från läraren och eleverna.

Det gällde att bygga upp ett intresse för ett visst arbetsområde, väcka elevernas nyfikenhet och aktiva sökande efter olika vägar att finna svar på. Svaren fanns inte bara i läroböckerna, de kunde finnas i intervjuer, i tidningsartiklar och böcker — verkligheten utanför skolan kunde vara en kunskapskälla. Hembygdsundervisningen hade tidigare visat på betydelsen av konkreta metoder.



Hemma hos Sven Green i Karlskrona, där han tjänstgjorde som rektor de sista yrkesverksamma åren.

– Det var en i bästa mening sinnlig undervisning, säger Sven. Många gamla elever säger i dag att de haft stor glädje av den.

Skolradion, som hade kommit när Sven började sin lärarbana, var ett värdefullt tillskott i undervisningen, anser han. Eleverna fick höra en annan röst än den som dagligen mässade från katedern. Det var sång, gymnastikprogram, berättelser från främmande länder med bland andra Sten Bergman som uppskattad uppläsare. Programhäftena som hörde till var rikt illustrerade och kunde användas i efterarbete. Men eftersom de kostade pengar fick två elever samsas om ett. Skolan hade dock ingen radiomottagare och Sven fick bära in sin egen till dessa lektioner.

”Lyckoslanten” var ett annat värdefullt tillskott med sina fyra, fem nummer per läsår. Här fanns Spara och Slösa och mycket annan, rolig läsning.

Det uppstod skolbiograffirmor som åkte runt och visade skolfilm. En eller två gånger per termin kom de med apparat, film och mörklägningsanordning. En visning kostade 25 öre per elev. Det var filmer om lapparnas liv, om Söderhavet, om aktuella världshändelser.

Läromedlen fick barnen betala själva, vilket verkade konserverande på undervisningen, eftersom de då mest fick ärva av äldre syskon. Förbrukningsmateriel som pennor och papper köpte läraren in och sedan fick barnen köpa av honom på kredit. Det var ett trist jobb att begära in pengarna. Ibland fick man inget och då fick man kräva av fattigvården.

– Men det blev säkert inte registrerat där, tror Sven. För den som fått fattigvård fick inte byta socken sen.

Hygienen var det lite si och så med i skolorna på den här tiden. Städslönen var usel och städningen blev därefter. Förste provinsialläkaren synade dassen en gång om året. Toalettpapper höll inte skolan med och vatten var ett stort problem. I många skolor saknades tvättställ och det var inte ens möjligt att tvätta händerna. För dricksvatten fanns en vattenspann och en gemensam skopa, det var ofta allt.

Varje måndag skulle Sven syna barnens fötter, för att se om de tvättat dem. Han minns en pojke som första måndagen efter jullovet besviket ropade:

– Nej, men inte första månda’n väl, vi har ju vatt lediga nu!

När löss upptäcktes fick läraren pudra barnens kalufser ur en bollspruta med DDT. En gång i månaden cyklade Sven med barnen till en bastu vid ett bruk en halvmil från skolan.

Svens hot om rottingen i det inledande brevet var mest ett skämt. Även om skolan avskaffades först på 50-talet så använde sig Sven aldrig av aga: det fanns inte ens någon rotting på hans skola. Han erinrar sig en pojke, ett finskt krigsbarn, som det

var problem med. Han trivdes inte i skolan. Och så snusade han. En gång tog Sven hans snusdosa och kastade in den i spisen. Pojken blev rasande, for upp och skulle slå Sven. Denne lyckades förhindra det men tog med sig pojken och gick hem med honom.

— Jag minns hur vi gick tysta där på var sin sida av vägen i en kilometer.

Pojken fick stanna hemma från skolan. Men det dröjde bara någon vecka innan han stod där med ett lass ved och bad så vackert att få börja igen.

Sven skrattar gott:

— Inte behöver man ta till åga, när man kunde gå hem med dem.

För elever med problem i skolan fanns inga stödåtgärder. En och annan fick gå om en klass — bli kvarsittare — och få en ny chans. De som ansågs svagt begåvade kunde få "avgå" från folkskolan enligt en särskild paragraf i skolstadgan. Men betyg skulle de ha.

Två gånger om året inbjöds föräldrarna till skolan. Ena gången var examen. Då kom också representanter för skolrådet; det var alltid mycket folk. Barnens alla skolböcker skulle ligga framme till allmän beskådan, rättade förstås. Där låg också dagboken med anteckningar om närvaro och betygs katalogen.

Andra tillfället var julfesten. Det var samling i stora skolsalen och det var ett späckat program. Sång och musik, barnteater och uppträdanden av olika slag. Det gällde för läraren att ha fördelat så många roller och uppgifter på så många olika elever som möjligt. Så lästes julevangeliet och det delades ut gottepåsar.

— Det var en fin sed, traditionsbevarande.

Sven ser med tacksamhet tillbaka på åren i Tegnaby.

— Det var en lycklig tid på många sätt. Att arbeta som lärare där gav erfarenheter och stora friheter. Klasserna var små. Man lärde känna varje elev och dess möjligheter och kunde differentiera kraven därefter. Det var tacksamma, positiva elever.

Sven har fortfarande kontakt med gamla elever. Man levde liksom med dem på ett annat sätt än nu, säger han. Det är från en av sina gamla elever han fått kopian av sitt gamla brev från värnplikstiden. Andra har hört av sig när de fått veta att Sven arbetar med skolhistoria. Han har fått många värdefulla brev och synpunkter till sin forskning.

I.C.